

Ewa Horyń

NAZWY ZAWODÓW W ŚWIETLE MIECHOWSKICH KSIĄG METRYKALNYCH Z LAT 1918–1939

Księgi zawierające wykazy chrztów, ślubów i zgonów określa się popularnie mianem metryk¹. Metryka ma rodowód średniowieczny, pochodzi od łacińskiego wyrazu *metrica*, który oznaczał spis, rejestr². Przypomnijmy, że „oficjalny obowiązek prowadzenia ksiąg metrykalnych wprowadziła uchwała Soboru Trydenckiego z 11 listopada 1563 r. Dopiero tzw. *Rytuał rzymski* wydany w 1614 r. przez papieża Pawła V nałożył na proboszczów obowiązek prowadzenia pięciu serii ksiąg metrykalnych: ochrzczonych, bierzmowanych, zaślubionych, zmarłych i wykazu parafian”³.

Księgi metrykalne są jednym z najcenniejszych źródeł wiedzy dla badań naukowych, głównie historycznych⁴. Są one przydatne do poznania przeobrażeń demograficznych, jak również w badaniach praktyk religijnych, biograficznych czy genealogicznych⁵. Stanowią niezastąpione źródło do badań antroponimii. Co ciekawe, księgi metrykalne przydatne są także do rekonstrukcji struktury społeczno-zawodowej ludności danej parafii⁶.

Przeprowadzona kwerenda jednej z serii ksiąg metrykalnych – ksiąg ochrzczonych – z lat 1918–1939 w kancelarii parafialnej w Miechowie wykazała, że oprócz informacji zawierających dane na temat ochrzczonego dziecka i przyjętych sakramentów, rejestrowano określenia identyfikujące mieszkańców Miechowa (rodziców biologicznych dzieci ochrzczonych) ze względu wiek, wykonywany zawód, stan posiadania i rodzaj pracy

¹ K. Dobrowolski, *Znaczenie metryk kościelnych dla badań naukowych*, „Rocznik Towarzystwa Heraldycznego we Lwowie”, t. V, Lwów 1920, s. 90–110.

² Ibidem.

³ Cyt. za: M. Kresa, *Księgi metrykalne jako źródło i program EXCEL jako narzędzie badań antroponimicznych*, [w:] *Badania historycznojęzykowe. Stan, metodologia, perspektywy*, pod red. B. Dunaja, M. Raka, Kraków 2011, s. 400.

⁴ Por. M. Wójcik, *Struktura społeczno-zawodowa ludności parafii Stare Bogaczowice w świetle ksiąg metrykalnych w końcu XVIII wieku*, „Studia Zachodnie”, 2006, 8, s. 137–138.

⁵ Ibidem.

⁶ M. Kresa, *Księgi metrykalne...*, s. 399; C. Kukoło, *Demografia Rzeczypospolitej przedrozbiorowej*, Warszawa 2009.

służebnej. Określenia te „uzupełniały ukształtowaną już formę nazewnictwa, nadając jej rys indywidualizacyjny, modelując zarazem wielocłonową formę identyfikacyjną”⁷.

Warto przypomnieć, iż w tym okresie w Miechowie, oprócz głównej siedziby Starostwa, szkół i szpitala p. w. św. Anny, istniały ważne dla społeczności lokalnej instytucje i urzędy typu *Komenda Powiatowa Policji Państwowej*, mająca w swoim rewirze 13 posterunków, *Urząd Skarbowy* – oddział zamiejscowy Okręgowej Izby Skarbowej w Kielcach, *Urząd Skarbowy Akcyz i Monopolów Państwowych*, *Sąd Grodzki*. Administracją oświaty zajmował się *Inspektorat Obwodu Szkolnego* podległy *Kuratorium Okręgu Szkolnego w Krakowie*; administrację wojskową reprezentował *Korpus V Powiatowej Komendy Uzupelnień*, więzienniczą zaś *Więzienie III. klasy karno-śledczej*. Istniało, funkcjonujące do dziś, *Nadleśnictwo w Miechowie* podległe Dyrekcji Okręgowej w Radomiu. Źródła historyczne rejestrują także istnienie *Elektrowni Kolejowej w Miechowie*⁸. W badanym okresie uruchomiono również fabrykę narzędzi rolniczych i fabrykę kafli⁹. Na terenie Miechowa działało kilka związków zawodowych typu *Stowarzyszenie Urzędników Państwowych*, *Towarzystwo Rzemieślników Chrześcijan*, *Towarzystwo Rzemieślników Żydów*, *Związek Dozorców Domowych i Służby Domowej* itp.¹⁰.

Przedmiotem rozważań jest próba określenia, co ta zawarta w języku, a zwłaszcza w nazwach zawodów, wiedza mówi nam o strukturze społecznej miechowian w dwudziestoleciu międzywojennym.

Zebrany materiał nazewnictwa tworzą grupy semantyczne, które określają rodzaj różnych profesji. Związane były one z takimi dziedzinami, jak:

HANDEL:

- *kupiec* (tj. ‘ten, kto prowadzi w imieniu własnym przedsiębiorstwo handlowe; kto się trudni handlem; właściciel sklepu’ SJPD): *Jan Gawęcki kupiec z Miechowa 1918*¹¹; *Jakub Kaszyński kupiec z Miechowa 1919*; *Jan Śpiechowicz kupiec z Miechowa 1920*; łącznie: 27 razy;

- *handlarz* (tj. ‘drobny kupiec, przekupień’ SJPD): *Michał Szymczyk handlarz z Miechowa 1918*; *Wacław Czarnecki handlarz z Miechowa 1919*; łącznie: 16 razy;

- *handlowiec* (tj. ‘specjalista w dziedzinie handlu; pracownik przedsiębiorstw handlowych’ SJPD): *Cyprian Jaworski handlowiec z Miechowa 1921*; *Zygmunt*

⁷ B. M o t y l e w i c z, *Opisowe formy identyfikowania osób w zespole akt miasta Przemysła z pierwszej połowy XVIII wieku*, „Onomastica”, 1998, XLIII, s. 105.

⁸ Dane te pochodzą z *Przewodnika gospodarczego województw: kieleckiego, krakowskiego i śląskiego*, Sosnowiec 1938.

⁹ *Ziemia miechowska*, opr. A. Staniek, Kraków 1969, s. 30.

¹⁰ *Powiat miechowski*. T. III: *Materiały historyczne*, Miechów 1929, s. 48.

¹¹ W zapisach z ksiąg metrykalnych pomijam informacje, które nie są istotne dla badań struktury zawodowej mieszkańców Miechowa.

Jędrusik *handlowiec* z *Miechowa* 1924; Jan Mieczysław Wilamowski *handlowiec* z *Miechowa* 1927; łącznie: 5 razy;

- *sklepiarz* (tj. 'właściciel sklepiku, zwłaszcza spożywczego' SJPD): *Wacław Ratuszny sklepiarz* z *Miechowa* 1925; łącznie: 2 razy;

- *subiekt* (tj. 'pomocnik sklepowy, ekspedient' SJPD): *Władysław Książek subiekt sklepu żelaznego* 1925; łącznie: 2 razy.

PRZEMYSŁ DRZEWNY:

- *stolarz* ('ts'): *Michał Kiljan stolarz* z *Miechowa* 1918, *Jakub Chrzęstek stolarz* z *Miechowa* 1918; *Ludwik Waczyński stolarz* z *Miechowa* 1919; łącznie: 39 razy;

- *bednarz* (tj. 'rzemieślnik wyrabiający naczynia klepkowe, obręczowe' SJPD): *Ignacy Jurkowski bednarz* z *Miechowa* 1919; *Jakub Chrzęstek bednarz* z *Miechowa* 1928; łącznie: 7 razy;

- *cieśla* (tj. 'rzemieślnik zajmujący się obróbką drzewa, budujący drewniane domy, wyrabiający z drzewa części budowli lub proste meble' SJPD): *Wincenty Gawlikowski cieśla* 1926; *Piotr Zdeb cieśla* 1928; *Wincenty Gawlikowski cieśla* 1930; łącznie: 3 razy;

- *snycerz* (tj. 'artysta – rzemieślnik – artysta rzeźbiący w drzewie (dawniej także w kamieniu)' SJPD): *Ludwik Kisiel snycerz* z *Miechowa* 1918; łącznie: 1 raz.

W grupie tej mieszczą się nazwy: *majster* 'rzemieślnik samodzielnie prowadzący warsztat rzemieślniczy, szkolący uczniów w swoim rzemiośle; ogólniej: rzemieślnik' (SJPD) i *mistrz* 'rzemieślnik o wysokich kwalifikacjach, starszy cechu, posiadacz dyplomu uprawniającego do prowadzenia warsztatu rzemieślniczego i do samodzielnego wykonywania swego zawodu; majster' (SJPD), wskazujące na hierarchię wśród pracowników danej profesji. Każdorazowo towarzyszy im człon przymiotnikowy typu *ciesielski* ('związany z zawodem cieśli, należący do tego zawodu' SJPD): *Paweł Senduła majster ciesielski* 1928; *Ludwik Łaszewski majster ciesielski* 1934 (2 razy); czy *stolarski* ('związany z zawodem stolarza, należący do tego zawodu; używany w stolarstwie' SJPD): *Stanisław Podsiadło majster stolarski* 1936; *Adolf Nowacki mistrz stolarski* 1937 (2 razy).

PRZEMYSŁ METALOWY (ŻELAZNY):

- *ślusarz* ('ts'): *Franciszek Ogrodziński ślusarz* 1918; *Wincenty Krawiec ślusarz* 1919; *Jan Wilczyński ślusarz* 1921; łącznie: 43 razy;

- *kowal* ('ts'): *Andrzej Szwaaja kowal* 1918; *Piotr Bryła kowal* 1928; łącznie: 31 razy;

- *stelmach* (tj. 'rzemieślnik wykonujący pudła powozów, bryczek, a także ich koła; kołodziej' SJPD): *Stefan Kabziński stelmach* 1918; *Wincenty Gurbiel stelmach* 1929; *Stefan Podgórski stelmach* 1934; łącznie: 3 razy;

- *tokarz* (tj. 'specjalista od obróbki metali, drzewa itp.; rzemieślnik pracujący na tokarce' SJPD): *Walerian Nowak tokarz* 1930; łącznie: 2 razy;

- *blacharz* ('ts'): *Józef Zielonka blacharz* 1938; łącznie: 1 raz.

Na uwagę zasługuje tu analityczna forma identyfikująca rzemieślnika danej profesji (majstra) przez określenie jego zawodowych umiejętności: *Jan Zdankiewicz majster ślusarsko-kowalski* 1930 (1 raz).

PRZEMYSŁ ENERGETYCZNY:

- *elektromonter* (tj. 'pracownik techniczny wykonujący wszelkie roboty związane z urządzeniami elektrycznymi' SJPD): *Stefan Kozieł elektromonter* 1934; *Stefan Kasperczyk elektromonter* 1935; łącznie: 3 razy;

- *elektrotechnik* (tj. 'technik pracujący w dziedzinie praktycznych zastosowań elektrycznych' SJPD): *Andrzej Jarno elektrotechnik* 1923; łącznie: 1 raz.

PRZEMYSŁ SPOŻYWCZY (PRZETWÓRSTWO ŻYWNOSCI):

- *rzeźnik* ('ts'): *Franciszek Jadczyk rzeźnik* 1918; *Antoni Kabziński rzeźnik* 1919; *Władysław Chwastek rzeźnik* 1920; łącznie: 28 razy;

- *masarz* ('ts'): *Wincenty Trzaskowski masarz* 1918; *Michał Grzesikowski masarz* 1919; łącznie: 14 razy;

- *piekarz* ('ts'): *Ignacy Zajączkiewicz piekarz* 1918; *Jan Szczeciński piekarz* 1919; *Ignacy Zajączkiewicz piekarz* 1920; łącznie: 13 razy;

- *młynarz* ('ts'): *Marcin Stanikowski młynarz* 1918; *Bolesław Paradowski młynarz* 1927; łącznie: 11 razy;

- *cukiernik* ('ts'): *Stanisław Kowalski cukiernik* 1918; *Jan Kotaba cukiernik* 1919; *Bolesław Cieślak cukiernik* 1920; łącznie: 6 razy;

- *wędliniarz* (tj. *wychodzące z użycia* 'specjalista od wyrobu wędlin, rzeźnik wyrabiający wędliny', 2. 'właściciel sklepu z wędlinami (synonim *rzeźnika*)' SJPD): *Stanisław Trzeptowski wędliniarz* 1938; łącznie: 1 raz.

BUDOWNICTWO:

- *murarz* ('ts'): *Jan Magiera murarz z Miechowa* 1918; *Łukasz Podsiadło murarz* 1919; *Jan Magiera murarz z Miechowa* 1920; łącznie: 35 razy;

- *ceglarz* (tj. 'robotnik wyrabiający cegły; cegielnik; strycharz; robotnik noszący cegły na budowie' SJPD): *Józef Kowynia ceglarz* 1921; *Piotr Krawczyk ceglarz* 1926; *Andrzej Ostrowski ceglarz* 1932; łącznie: 4 razy;

- *mularz* (tj. *przestarz.* 'murarz'; *reg.* 'zdun'; *środ.* 'robotnik zatrudniony w kopalni przy wydobywaniu mułu węglowego' SJPD); *Jan Ryto mularz* 1920; *Łukasz Podsiadło mularz* 1921; łącznie: 3 razy.

Oprócz przedstawionych nazw związanych z omawianą grupą zawodową, w tekstach notuje się określenie użyte w postaci wyrażenia: *mistrz murarski*, odnoszącego się do pracy murarza: *Piotr Zdechlik mistrz murarski* 1939 (1 raz).

TRANSPORT (DROGOWY I KOLEJOWY):

- *kolejarz* ('ts'): *Teofil Jabłczyński kolejarz* 1919; *Marian Zanikowski kolejarz z Miechowa* 1922; łącznie: 11 razy;

- *szofer* ('ts'): *Stanisław Winczowski szofer* 1931; *Jan Jarosz szofer sejmiku miechowskiego* 1928; *Paulin Soczówka szofer autobusowy* 1929; łącznie: 10 razy;
- *dróżnik* ('ts'): *Piotr Mazur dróżnik* 1936; łącznie: 2 razy;
- *drogomistrz* ('pracownik służby drogowej nadzorujący konserwację i eksploatację dróg w określonym rejonie' SJPD): *Jan Zieliński (...) drogomistrz (...)* 1938; łącznie: 1 raz;
- *ekspedytor* (tj. 'osoba zajmująca się wysyłaniem towarów, zwłaszcza w instytucjach handlowych i na stacjach kolejowych' SJPD): *Stefan Powałka ekspedytor* 1931; łącznie: 1 raz;
- *pocztylion* (tj. *przestarz.* 'woźnica pojazdu pocztowego' SJPD): *Stanisław Warchoł pocztylion* 1935; łącznie: 1 raz;
- *przewoźnik* ('ts'): *Julian Żywot przewoźnik z Miechowa* 1923; łącznie: 1 raz.

LECZNICTWO:

- *lekarz* ('ts'): *Władysław Krajski lekarz* 1931; *Antoni Terafewicz lekarz* 1939; łącznie: 2 razy;
- *akuszerka* (tj. in. 'położna, kobieta wyszkolona w pomocy i usłudze przy porodach' SJPD); *Marianna Macek akuszerka z Miechowa* 1923; łącznie: 1 raz.

W zapisach cytuje się również określenia osób wskazujące na zasięg sprawowanej funkcji na danym terenie. Najczęściej nazwy te mają postać konstrukcji dwu- lub trzyskładnikowych:

- *lekarz powiatowy* ('ts'): *Jerzy Ryszard Pietruszewski lekarz powiatowy* 1933; łącznie: 1 raz;
- *felczer powiatowy* (*felczer* 'pomocnik lekarski mający średnie wykształcenie medyczne; dawniej cyrulik' SJPD): *Józef Krzywonos felczer powiatowy* 1923; łącznie: 1 raz;
- *powiatowy lekarz weterynarii* ('ts'): *Józef Słociński powiatowy lekarz weterynarii* 1926; łącznie: 1 raz.

Oprócz nazw zawodowych spotykamy określenia związane z tytułaturą naukową wskazującą na tytuł naukowy danego pracownika opieki medycznej: *doktor medycyny*: *Józef Kozak doktor medycyny* 1931; łącznie: 1 raz.

OGRODNICTWO:

- *ogrodnik* ('ts'): *Adam Czekaj ogrodnik* 1923; *Szczepan Liwiński ogrodnik* 1931; łącznie: 4 razy;
- *inżynier ogrodnictwa* ('ts'): *Mieczysław Żuławski inżynier ogrodnictwa* 1928; łącznie: 1 raz.

LEŚNICTWO:

- *gajowy* (tj. 'pilnujący lasu; strażnik dozorca leśny' SJPD): *Wincenty Machejek gajowy* 1930; *Józef Palimąka gajowy* 1931; łącznie: 3 razy;
- *leśniczy* (tj. 'zarządca obszaru leśnego – leśnictwa' SJPD): *Antoni Rościszewski leśniczy* 1929; łącznie: 1 raz.

OŚWIATA:

- *nauczyciel* ('ts'): Leon Pędzikiewicz *nauczyciel* 1920; Ignacy Władysław Wacyk *nauczyciel* 1922; łącznie: 9 razy;
- *nauczyciel szkoły powszechnej* ('ts'): Bronisław Gładysz *nauczyciel szkoły powszechnej* 1925; Józef Gwiazda *nauczyciel szkoły powszechnej* 1931; łącznie: 3 razy;
- *nauczyciel szkoły powiatowej* ('ts'): Bronisław Tustanowski *nauczyciel szkoły powiatowej* 1928; łącznie: 3 razy;
- *inspektor szkoły* (*inspektor 'urzędnik mający za zadanie dokonywanie kontroli, dozoru nad czyjąś działalnością'* (tu: szkoły) SJPD): Włodzimierz Maksymilian Drzewiecki *inspektor szkoły* 1921; łącznie: 1 raz;
- *dyrektor gimnazjum* ('ts'): Franciszek Łapka *dyrektor Gimnazjum* 1932; łącznie: 1 raz;
- *dyrektor gimnazjum żeńskiego* ('ts'): Michał Wołłowicz *dyrektor gimnazjum żeńskiego* 1923; łącznie: 1 raz;
- *kierownik szkoły* (*kierownik 'ten, kto kieruje, zarządza czymś, stoi na czele instytucji, organizacji'* SJPD): Jan Zieliński *kierownik szkoły* 1935; łącznie: 1 raz.

Do grupy tej należy zaliczyć przykłady nazw mówiące o posiadanym wykształceniu (np. technicznym), np. *inżynier profesor Gimnazjum* (*inżynier 'posiadacz stopnia świadczącego o wyższym wykształceniu technicznym'* SJPD): Adam Józef Nawroczyński *inżynier profesor Gimnazjum* 1919 (1 raz); *profesor gimnazjum* (*profesor 'nauczyciel szkoły średniej mający stopień naukowy; tytuł używany zwyczajowo w stosunku do każdego nauczyciela szkoły średniej'* SJPD): Michał Wołłowicz *profesor gimnazjum* 1920 (6 razy).

KULTURA:

- *kapelmistrz* ('ts'): Władysław Jagoda *kapelmistrz z Miechowa* 1927; łącznie: 1 raz;
- *muzykant* (tj. *daw. 'człowiek grający zawodowo na jakimś instrumencie; grajek'* SJPD): Michał Wiśniewski *muzykant* 1922; łącznie: 1 raz.

USŁUGI WYKONYWANE NA RZECZ LUDNOŚCI:

- *szewc* ('ts'): Piotr Pasternak *szewc* 1918; Andrzej Zdechlik *szewc* 1919; Michał Bobrowicz *szewc z Miechowa* 1920; łącznie: 66 razy;
- *krawiec* ('ts'): Jakub Zadrozny *krawiec* 1923; Roman Brzezowski *krawiec* 1928; łącznie: 14 razy;
- *fryzjer* ('ts'): Szymon Wesołowski *fryzjer z Miechowa* 1927; łącznie: 11 razy;
- *rymarz* (tj. *'rzemieślnik trudniący się wyrobem i reperacją przedmiotów ze skóry (z wyjątkiem butów), a zwłaszcza uprząży końskiej, siodeł, pasów'* SJPD): Stanisław Chmurzyński *rymarz* 1918, Tomasz Kański *rymarz* 1919, Stanisław Chmurzyński *rymarz* 1920; łącznie: 11 razy;

- *mechanik* ('ts'): *Michał Gawęcki mechanik* 1924; łącznie: 7 razy;
- *kaflarz* (tj. 'rzemieślnik, robotnik zajmujący się wyrobem kafli' SJPD): *Stefan Grzegórzko kaflarz* 1928; łącznie: 6 razy;
- *malarz pokojowy* ('ts'): *Roman Biel malarz pokojowy* 1924; łącznie: 4 razy;
- *grabarz* ('ts'): *Józef Rzemieniec grabarz* 1920; *Piotr Rzemieniec grabarz* 1925; łącznie: 3 razy;
- *zecer* (tj. 'pracownik drukarni składający tekst; składacz' SJPD): *Bolesław Chyży zecer* 1930; *Bolesław Żurek zecer* 1935; łącznie: 3 razy;
- *monter* ('ts'): *Jan Kowalski monter z Miechowa* 1919; *Józef Pletko monter* 1919; łącznie: 2 razy;
- *bagażowy* (tj. 'inaczej numerowy; pracownik kolejowy, który za pewną opłatą przenosi rzeczy podróżnych do pociągu lub z pociągu; pracownik kolejowy przyjmujący bagaż, pracujący w bagażowni' SJPD): *Stanisław Otok bagażowy* 1938; łącznie: 1 raz;
- *fotograf* ('ts'): *Jan Spiechowicz fotograf z Miechowa* 1922; łącznie: 1 raz;
- *kamieniarz* ('ts'): *Jan Wydmański kamieniarz* 1939; łącznie: 1 raz;
- *kominiarz* ('ts'): *Piotr Dymek kominiarz* 1923; łącznie: 1 raz;
- *kościelny* ('ts'): *Wojciech Knych kościelny* 1923; łącznie: 1 raz;
- *tapicer* (tj. 'rzemieślnik robiący obicia meblowe, wykonujący prace przy objaniu mebli, kanap, siedzeń samochodowych' SJPD): *Piotr Gajos tapicer* 1939; łącznie: 1 raz;
- *zegarmistrz* ('ts'): *Władysław Żurkowski zegarmistrz* 1918; łącznie: 1 raz.

ZAJMOWANE POSADY:

- *woźny* ('ts'): *Jan Klusek woźny* 1921; *Bronisław Zegadło woźny (...)* 1928; łącznie: 21 razy;
- *stróż* ('ts'): *Cyprian Gaździcki stróż* 1918; *Franciszek Matyjas stróż* 1919; *Jan Fortuna stróż* 1921; *Zdzisław Niewęglowski stróż z Miechowa* 1927; łącznie: 12 razy;
- *organista* ('ts'): *Roman Kozłowski organista* 1928; *Marian Kozłowski organista* 1931; łącznie: 9 razy;
- *agronom* (tj. 'specjalista w dziedzinie agronomii' SJPD): *Kazimierz Stanisław Czachowski agronom* 1921; *Edward Bodzioch agronom* 1932; łącznie: 2 razy;
- *geometra* (tj. 'specjalista zajmujący się pomiarami gruntów i sporządzaniem planów' SJPD): *Zenon Tomasz Jędrzejowski geometra i Burmistrz miasta Miechowa* 1925; *Roman Gąsieniec geometra* 1929; łącznie: 2 razy;
- *mierniczy* (tj. 'specjalista zajmujący się pomiarami gruntów; sporządzaniem planów; geometra'): *Andrzej Latała mierniczy* 1935; łącznie: 1 raz;
- *portier* ('ts'): *Józef Pituch portier* 1923; łącznie: 1 raz.

Oprócz form syntetycznych wystąpiły tu połączenia wyrazowe składające się z nazwy zawodu wyrażonej rzeczownikiem oraz przydawki w postaci przymiotnika relacyjnego: *Mateusz Wilk dozorca górniczy chwilowo zamieszkały w Miechowie* 1920 (1 raz); *Bernard Jazdzewski listonosz pocztowy* 1935 (1 raz);

Jan Maciejczyk dozorca więzienny 1924 (1 raz); *Józef Lewandowski strażnik więzienny* (1 raz); bądź rzeczownika w dopełniaczu: *Zdzisław Niewęglowski dozorca rzeźni* 1932 (2 razy); *Mieczysław Krywko dozorca więzienia* 1923 (8 razy); *Piotr Nogieć woźny poczty* 1928 (2 razy); *Feliks Mrozicki woźny Starostwa* 1939 (1 raz). Na miejsce wykonywanej pracy wskazują użyte konstrukcje przyimkowe: *Stanisław Omielski woźny z urzędu skarbowego* 1931 (1 raz).

W grupie zawodowej mieszczą się nazwy określające pełnione funkcje i urzędy:

- w samorządzie miejskim: *Henryk Dąbrowski referent starostwa miechowskiego* 1931 (*referent 'urzędnik prowadzący referat, załatwiający sprawy pewnego działu' SJPD*) (2 razy); *Stanisław Kmera sekretarz magistratu miechowskiego* 1928 (1 raz); *Stanisław Król sekretarz sejmiku* 1921 (1 raz); *Bronisław Falencki urzędnik państwowy* 1934 (7 razy); *Julian Piwowarski urzędnik sejmiku* 1922 (1 raz) // *Ignacy Szlezak urzędnik z sejmiku* 1925 (3 razy); *Michał Zajac urzędnik skarbowy* 1922 (3 razy); *Jan Kwiatek urzędnik z magistratu miasta Miechowa* 1927 (1 raz);

- w sądzie: *Antoni Wieczorkowski adwokat przysięgły* 1926 (1 raz); *Franciszek Wysocki sekretarz sądu* 1923 (2 razy); *Stefan Stradowski urzędnik sądowy* 1939 (1 raz);

- w instytucjach państwowych: *Bolesław Pełka urzędnik kolejowy* 1925 (1 raz); *Piotr Cieślik urzędnik kolei państwowej* 1928 (2 razy), *Stanisław Pakuła urzędnik pocztowy* 1918 (6 razy); *Jan Nowak urzędnik akcyzy* 1928 (1 raz) // *Jan Berstler urzędnik akcyzowy* 1931 (*akcyza 'urząd pobierający podatek nakładany przez państwo na niektóre artykuły spożywcze lub przedmioty użytku, obciążający konsumenta' SJPD*) (1 raz); *Ignacy Dorosz sekretarz policji* 1920 (2 razy); *Wacław Wiśnicki funkcjonariusz policji* 1920 (3 razy); *Józef Smużyński sekretarz nadleśnictwa* 1925 (1 raz); *Leopold Rocznik sekretarz więzienia* 1925 (1 raz); *Franciszek Majewski dyrektor banku* 1924 (2 razy); *Mieczysław Kryfka funkcjonariusz więzienia* 1921 (1 raz); *Kazimierz Stanisław Ziębowski kierownik biura agentury* 1919 (*agentura: 'biuro pośredniczące' SW*) (2 razy); *Michał Markiewicz kierownik policji* 1924 (1 raz); *Edward Maryewski komornik sądowy* 1919 (1 raz); *Zygmunt Łuczyński kontroler skarbowy* 1920 (1 raz); *Stanisław Kowalik milicjant z Miechowa* 1919 (1 raz), *Jan Żelazny policjant z Miechowa* 1920 (10 razy); *Franciszek Przedpołski pomocnik rejenta* 1922 (*rejent praw. 'osoba upoważniona przez władzę państwową do sporządzania lub poświadczania aktów prawnych; notariusz' SJPD*) (1 raz); *Jan Kaleta pomocnik rachmistrza Kasy Skarbowej* 1925 (*rachmistrz 'człowiek umiejący dobrze rachować, biegły w arytmetyce' SJPD*) (1 raz); *Wojciech Bubka przodownik policji państwowej* 1920 (*przodownik 'w okresie dwudziestolecia międzywojennego: funkcjonariusz policji państwowej w randze sierżanta' SJPD*) (1 raz).

Dokładniejszej identyfikacji osób, oprócz danych na temat sprawowanych urzędów czy posad, służyły również informacje wskazujące na miejsce

pracy mieszkańca Miechowa. W zapisach czytamy, np. *Robert Kirszanek C.K.*¹² *funkcjonariusz skarbu* (1 raz); *Jan Szczepański inspektor Okręgowego Towarzystwa Rolniczego w Miechowie* (2 razy); *Celestyn Pudłowski inspektor ubezpieczalni społecznej* (1 raz); *Stanisław Wroński inspektor szkół pow. miechowskiego* (1 raz); *Teofil Huma sekretarz sądu pokoju I rewiru z Miechowa* (2 razy); *Klemens Mazurkiewicz kierownik hurtowni tytoniu w Miechowie* (1 raz); *Stanisław Krzysztoforski buchalter kasy rzemieślników w Miechowie (buchalter 'księgowy' SJPD)* (1 raz); *Stanisław Czekaj klucznik z Miechowskiego więzienia (klucznik daw. 'mający pod swoim zarządem klucze od czego, dozorujący co' SJPD)* (1 raz); *Hipolit Józewicz inkasent miejskiej elektrowni w Sosnowcu chwilowo zamieszkały w Miechowie (inkasent 'osoba zajmująca się pobieraniem należności pieniężnych od płatników i przekazująca je do kasy' SJPD)* (1 raz).

Owe analityczne konstrukcje spotykamy wśród nazw osób związanych z wojskowością. W skład podstawowej formy nazewnictwa (imię + nazwisko) wchodzi nazwy stopni wojskowych, uszczegółowione o określenia wskazujące na rodzaj pełnionej służby przez mieszkańca Miechowa: *Szczepan Szymacha plutonowy zawodowy* 1924 (1 raz) // *Władysław Karlik zawodowy plutonowy* 1935 (1 raz); *Karol Jadczyk podoficer zawodowy* 1925 (2 razy).

Ważnym elementem identyfikacyjnym są również informacje na temat przyporządkowania osób do danej formacji wojskowej, np. *Bronisław Zygałdo chorąży żandarmerii zamieszkały w Miechowie* 1920; *Władysław Urban kapitan wojsk polskich* 1933; *Eugeniusz Nowakowski oficer wojsk polskich* 1933; *Franciszek Pasterczyk plutonowy wojsk austriackich* 1918; *Mieczysław Kryfka gefrejtter C.K. obrony krajowej* (1918) (gefrefejter 'w dawnym wojsku polskim i niektórych innych: żołnierz o stopniu pośrednim między szeregowcem a podoficerem; straszy szeregowiec' SJPD).

Do metryk wpisywano także nazwy jednostek, w których żołnierze odbywali służbę wojskową, np. *Stanisław Zarębski porucznik Dwudziestego czwartego pułku piechoty* (1922); *Franciszek Małecki szeregowiec wojsk polskich 75 pułku piechoty* (1925); *Bolesław Stępień szeregowy wojsk polskich* 1930; *Franciszek Pasterczyk plutonowy wojsk austriackich* (1918); *Władysław Piotr Kawczyński sierżant wojsk Polskich* (1930); *Jan Wierzbicki sierżant zawodowy powiatowej Komendy Uzuppełnień w Miechowie* (1928). Oprócz danych na temat stopni wojskowych żołnierzy pozostających w czynnej służbie w księgach jednorazowo wystąpiło określenie informujące o tym, że w momencie chrztu dziecka rodzic (ojciec biologiczny dziecka) przebywał w stanie spoczynku: *Wacław Wałda pułkownik emeryt* 1928.

¹² Warto nadmienić, iż w tym okresie Miechów należał do austriacko-węgierskiego zarządu wojskowego – por. *Powiat miechowski w Polsce w roku 1917*, opr. R. Weber, Miechów 1917, s. 11.

W badanych księgach metrykalnych występują zapisy „wskazujące na identyfikację statusu społecznego notowanych osób”¹³. Z analizy tekstów wynika, że struktura społeczna była zróżnicowana. Dość liczną grupę tworzyli wyrobnicy (70 użyć), a więc osoby wynajmujące się do pracy fizycznej, np. *Wincenty Kawalec wyrobnik z Miechowa 1918*; *Antoni Tabor wyrobnik z Miechowa 1918*; *Stanisław Trela wyrobnik z Miechowa 1918*.

W interesującym nas okresie robotnicy stanowili „najbardziej dynamiczną grupę spośród wszystkich klas i warstw społeczeństwa polskiego”¹⁴. W księgach metrykalnych rejestruje się ich znaczną liczbę (284 użycia), np. *Józef Belidziński robotnik z Miechowa 1919*; *Wincenty Piec robotnik z Miechowa 1927*. Brak dokładnych danych na temat dziedzin zawodowych, jakie reprezentowali. Można jedynie domniemywać, że w większości byli to robotnicy rolni, a także osoby zatrudnione w przemyśle, górnictwie, handlu, służbie publicznej i domowej.

Stosunkowo liczną grupę społeczną stanowili rolnicy (118 użyć), np. *Michał Jaskulski rolnik z Cisiej Woli chwilowo zamieszkały w Miechowie (1918)*; *Jan Głowiński rolnik z Miechowa 1918*; *Józef Kwiecień rolnik z Miechowa 1927*. Wiązało się to zapewne z tym, iż głównym zajęciem ludności na tym obszarze było rolnictwo¹⁵. Miechowskie to typowo rolniczy teren, który od dawien dawna był spichlerzem dla mniej urodzajnych czy bardziej uprzemysłowionych okolic¹⁶.

W badanych metrykach oprócz imienia i nazwiska zanotowano określenia opisujące stan posiadania mieszkańców Miechowa. Jak wynika z zapisów, w skład leksykalnych wykładników mieszczących się w tej kategorii wchodziły miana: *obywatel*¹⁷ i *mieszkaniec* użyte w znaczeniu ‘stałych mieszkańców jakiegoś terenu, okolicy, miasta’ (por. SJPD), np. *Jan Barczyński obywatel z Miechowa 1918*; *Wincenty Gurbiel obywatel z Miechowa 1928*; *Konstanty Osmęda obywatel Miechowa (1930)*; *Michał Górbiel obywatel Miechowa 1933*; *Jan Ślaski mieszkaniec miasta Miechowa (1919)*; *Tomasz Myśliwiec mieszkaniec Miechowa 1919*; *Jan Gawęcki mieszkaniec z Miechowa (1926)*.

O dobrej pozycji ekonomicznej ludności miechowskiej stanowiło posiadanie: nieruchomości, domu, restauracji, gospodarstwa rolnego,

¹³ M. K r e s a, *Księgi metrykalne...*, s. 404.

¹⁴ J. Ż a r n o w s k i, *Spółczesność drugiej Rzeczypospolitej 1918–1939*, Warszawa 1973, s. 51.

¹⁵ Por. R. R e n z, *Kobieta w społeczeństwie międzywojennej Kielecczyzny. Dom – praca – aktywność społeczna*, Kielce 2008, s. 35.

¹⁶ *Ziemia miechowska...*, s. 29.

¹⁷ Por. I. S t e c z k o, *Portret funeralny mężczyzny w świetle XIX-wiecznych inskrypcji nagrobnych z Cmentarza Rakowickiego w Krakowie*, [w:] *Język – rytuał – płeć*, pod red. M. Cieszkowskiego, J. Szczepaniaka, Bydgoszcz 2011, s. 19.

a nawet folwarku. W tekstach, oprócz form syntetycznych typu *przedsiębiorca, gospodarz*, np. *Stanisław Zaród przedsiębiorca* 1931 (1 raz); *Wacław Rzeźnicki gospodarz* 1926 (2 razy), poświadczą się częste użycie wyrazu *właściciel* 'ten, kto ma jakąś własność; posiadacz' (SJPD) z przydawką rzeczowną informującą o rodzaju posiadanego majątku, np. *Paweł Nawrocki właściciel nieruchomości* 1921 (1 raz); *Teofil Śpiechowicz właściciel domu* 1930 (1 raz); *Bogdan Witkowski właściciel restauracji* 1924 (1 raz); *Stanisław Dobrostawki właściciel folwarku* 1919 (2 razy).

Co ciekawe, księgi czterokrotnie rejestrują informacje o uprawianej przez jednego z mieszkańców Miechowa wolnej działalności żebraczej. Oto przykłady użyć: *Jan Ż.*¹⁸ *żebrak z Miechowa* 1927, *Jan Ż. żebrak z Miechowa* 1928.

Na koniec warto zwrócić uwagę na sytuację społeczno-zawodową kobiet, których „najczęstszym sposobem zarobkowania była praca w charakterze służby domowej”¹⁹. Tę dość pokaźną grupę społeczną tworzyły samotne matki, wdowy, rzadziej mężatki. Fakt ten również został zasygnalizowany w księgach. Oto kilka przykładów: *Marianna S.*²⁰ *niezamężna służąca* 1918; *Marianna D. służąca* 1923; *Maria P. nieślubna służąca* (1936), *Józefa M. panna* (1929); *Aniela Stanikowska Toporkowa wdowa* (1918); *Zofia Kołkowska z Frasów wdowa* (1925); *Helena Dróżdż wdowa* (1937).

Wśród kobiet czynnych zawodowo zauważa się sporą grupę wyrobnic czy robotnic, a więc kobiet wynajmujących się do pracy, najczęściej fizycznej, za wynagrodzeniem, np. *Katarzyna L. panna wyrobnica* (1928); *Anna K. niezamężna wyrobnica* (1939); *Aniela R. nieślubna robotnica* (1938).

WNIOSKI:

1. Opracowany materiał językowy zaczerpnięty z ksiąg metrykalnych posłużył do ukazania struktury społeczno-zawodowej mieszkańców Miechowa w okresie dwudziestolecia międzywojennego.

2. Z liczby użyć nazw wchodzących w skład grup semantycznych określających poszczególne działy zatrudnienia, można wnioskować, że w Miechowie dominowały zawody wykonywane przez mężczyzn. Aktywność zawodowa mężczyzn skoncentrowana była głównie na przemyśle (tu: drzewnym, metalowym, energetycznym, spożywczym), usługach na rzecz ludności (rzemiośle) i rolnictwie (zob. tabela niżej). Miechów, podobnie jak inne miasteczka, był siedzibą nie tylko warsztatów, sklepów, ale i władz administracyjnych, placówek oświatowych, aptek, ośrodków zdrowia²¹.

¹⁸ W księgach metrykalnych udokumentowano pełne nazwisko.

¹⁹ Por. R. R e n z, *Kobieta w społeczeństwie...*, s. 37.

²⁰ W księgach metrykalnych udokumentowano pełne nazwisko.

²¹ R. R e n z, *Spółeczności małomiasteczkowe w województwie kieleckim 1918–1939*, Kielce 1990, s. 57.

Grupa semantyczna – działy zatrudnienia (lata 1918–1939)	Ilość użyć nazw w grupie	% użycia nazw
1. Przemysł	212	28,0
2. Usługi na rzecz ludności	134	17,7
3. Rolnictwo	118	15,6
4. Zajmowane posady	66	8,8
5. Funkcje i urzędy	60	7,9
6. Handel	52	6,9
7. Budownictwo	43	5,7
8. Oświata i kultura	28	3,7
9. Transport	27	3,6
10. Lecznictwo	7	0,9
11. Ogrodnictwo	5	0,7
12. Leśnictwo	4	0,5
Suma	756	100

3. Kobiety na ogół nie zajmowały się pracą zawodową. „Wykonywały funkcje usługowe w sklepach, w warsztatach domowych”²² bądź pracowały w charakterze pomocy domowej. Jak zaznacza R. Renz, „na mniejszy udział kobiet w populacji zawodowo czynnych wpływał charakter społeczno-gospodarczy województwa kieleckiego”²³, w obszarze którego znajdowała się Miechowszczyzna.

4. Oprócz licznej grupy robotników najniższy szczebel w hierarchii społecznej (kobiet i mężczyzn) zajmowali wyrobnicy stanowiący „trzon biedoty małomiasteczkowej”²⁴. Najczęściej pracowali oni dorywczo, wynajmowali się do każdej posługi, czy to na roli, czy w gospodarstwie domowym²⁵.

5. Wśród analizowanej leksyki zawodowej większość to nazwy do dziś używane we współczesnej polszczyźnie. W związku ze zmianą realiów gospodarczo-społecznych część nazw zanikła. Do korpusu nazw historycznych można zaliczyć nazwy zawodowe typu *akuszerka, agronom, bednarz, buchalter, ceglarnik, felczer, gajowy, geometra, klucznik, mularz, pocztylion, stelmach, subiekt, szofer, wędliniarz, wyrobnicza* czy *wyrobnik*; nazwy *muzykant* używa się jedynie w języku potocznym. Wraz ze zmianami ustrojowymi zanikły również określenia wskazujące na sprawowane funkcje, urzędy i godności, np. *urzędnik akcyzy, sekretarz policji, kierownik biura agentury, pomocnik rachmistrza, pomocnik rejenta* itp. Brak także ówczasie używanych terminów z zakresu wojskowości i policji, np. *gefretjer C.K. obrony krajowej* czy *przodownik policji państwowej*.

²² Ibidem, s. 52.

²³ R. Renz, *Kobieta w społeczeństwie...*, s. 35.

²⁴ R. Renz, *Społeczności małomiasteczkowe...*, s. 52.

²⁵ Ibidem.

6. Jeśli idzie o strukturę nazw, zauważa się niejednorodność formalną. Obok postaci jednowyrazowych typu *handlarz, kupiec, cieśla, blacharz, kowal* itp., spotykamy konstrukcje dwuskładnikowe typu *inspektor szkoły, dyrektor gimnazjum, malarz pokojowy, trzyskładnikowe, np. kierownik biura agentury, przodownik policji państwowej*. W grupie nazw urzędów, funkcji i godności, a także tytułów wojskowych przeważają rozbudowane konstrukcje o charakterze opisowym, np. *Jan Wierzbicki sierżant zawodowy Powiatowej Komendy Uzupełnień w Miechowie, Stanisław Czekaj klucznik z Miechowskiego więzienia*.

7. Zebrane nazwy reprezentują różne części mowy: są to głównie formacje rzeczownikowe, część z nich to zsubstantywowane przymiotniki typu *gajowy, kościelny, leśniczy, woźny*.

WYKAZ SKRÓTÓW:

SJPD – *Słownik języka polskiego*, pod red. W. Doroszewskiego, t. I–XI, Warszawa 1958–1968.

SW – *Słownik języka polskiego* [tzw. warszawski], pod red. J. Karłowicza, A.A. Kryńskiego, W. Niedźwiedzkiego, t. I–VIII, Warszawa 1900–1927.

ts – tak samo.

BIBLIOGRAFIA:

K. Dobrowolski, *Znaczenie metryk kościelnych dla badań naukowych*, „Rocznik Towarzystwa Heraldycznego we Lwowie”, t. V, Lwów 1920, s. 90–110.

I. Huk-Mytnik, *Nazwy zawodów w antroponimii dawnego Wołynia (XVI–XVII w.)*, „Rozprawy Komisji Językowej ŁTN” LII, 2007, s. 35–45.

E. Klisiewicz, *Nazwy kilku stopni wojskowych*, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Krakowie”, z. 47, „Prace Językoznawcze” II, 1973, s. 65–73.

D. Kopertowska, *Nazwy miejscowe województwa kieleckiego. Nazwy części miast i wsi oraz nazwy alei, placów, ulic i osiedli mieszkaniowych*, Kielce 1984.

R. Kotecki, *Rejestracja metrykalna wiernych w świetle potrydenckiego ustawodawstwa kościoła katolickiego*, „Nasza Przeszłość” 112, 2009, s. 135–179.

B. Kowalik, *Księgi metrykalne – źródło do badań nad ludnością Nowego Targu*, „Almanach Nowotarski”, nr 5, 2000 / 2001, s. 117–125.

M. Kresa, *Księgi metrykalne jako źródło i program EXCEL jako narzędzie badań antroponimicznych*, [w:] „Badania historycznojęzykowe. Stan, metodologia, perspektywy”, pod red. B. Dunaja, M. Raka, Kraków 2011, s. 399–411.

B. Kumor, *Przepisy państwowe i kościelne dotyczące metryk kościelnych w zaborze austriackim (1800–1914)*, „Przeszłość Demograficzna Polski” 7, 1975, s. 93–107.

Miasteczko polskie w XIX–XX wieku jako zjawisko kulturowo-obyczajowe, pod red. M. Meduckiej, R. Renz, Kielce 1998.

B. Motylewicz, *Opisowe formy identyfikowania osób w zespole akt miasta Przemysła z pierwszej połowy XVIII wieku*, „Onomastica” XLIII, 1998, s. 101–115.

Powiat Miechowski. T. III: Materiały historyczne, Miechów 1929.

- Powiat Miechowski w Polsce w roku 1917*, opr. R. Weber, Miechów 1917.
- Przewodnik gospodarczy województw: kieleckiego, krakowskiego i śląskiego*, Sosonowice 1938.
- R. Renz, *Kobieta w społeczeństwie międzywojennej Kielecczyzny. Dom – praca – aktywność społeczna*, Kielce 2008.
- R. Renz, *Parafia Miechów w XX wieku. Życie społeczno-religijne*, [w:] *Bożogrobcy w Polsce. Praca zbiorowa*, Miechów–Warszawa 1999, s. 245–260.
- R. Renz, *Spółeczności małomiasteczkowe w województwie kieleckim 1918–1939*, Kielce 1990.
- I. Steczko, *Portret funeralny mężczyzny w świetle XIX-wiecznych inskrypcji nagrobnych z cmentarza Rakowickiego w Krakowie*, [w:] *Język – rytuał – płęć*, pod red. M. Cieszkowskiego, J. Szczepaniaka, Bydgoszcz 2011, s. 17–29.
- M. Wójcik, *Struktura społeczno-zawodowa ludności parafii Stare Bogaczowice w świetle ksiąg metrykalnych w końcu XVIII wieku*, „*Studia Zachodnie*”, 8, s. 137–145.
- Ziemia miechowska*, opr. A. Staniek, Kraków 1969.
- J. Żarnowski, *Polska 1918–1939. Praca. Technika. Społeczeństwo*, Warszawa 1999.
- J. Żarnowski, *Społeczeństwo Drugiej Rzeczypospolitej 1918–1939*, Warszawa 1973.

SUMMARY

Ewa Horyń

NAMES OF PROFESSIONS IN THE LIGHT OF THE BIRTH CERTIFICATE REGISTRIES FROM THE TOWN OF MIECHÓW FROM 1918 UNTIL 1939

In the presented article the names of professions found in the birth certificate registries from the town of Miechów between the years 1918 and 1939 have been analyzed.

The collected linguistic material consists of 756 names which are part of the semantic groups defining the individual employment sections such as: trade, industry (timber, metal, power, food), building industry, transport (road and rail), health care, gardening, forestry, education, culture, services done for the population (craftwork), occupied positions as well as agriculture. In the investigated birth certificates definitions describing the assets of the dwellers of Miechów have also been noted.

In connection with the economic, social and political changes, some names of professions became the element of historical vocabulary while part, unaffected in meaning, is still in usage.